

DROGEPIDEMIOLÓGIAI ADALÉKOK EGY DÉLNYUGAT-DUNÁNTÚLI VÁROSBÓL¹

A droghasználat elterjedtsége és tendenciái a középiskolások
körében Zalaegerszezen 1993-tól napjainkig

Paksi Borbála

Összefoglaló

Célkitűzések: Zalaegerszezen közel másfél évtizede rendszeresen készülnek középiskolások drogepidemiológia adatfelvételei. A vizsgálat-sorozat – a hazai drogepidemiológiai vizsgálatok között egyedülálló módon – lehetőséget ad a teljes középiskolás korosztályra vonatkozó prevalencia értékek, illetve az azokban bekövetkezett változások becslésére. *Módszer:* A vizsgálatok célpopulációját minden alkalommal a zalaegerszegi középiskolákban tanuló diákok teljes sokasága képezte, ami a 2006-os kutatásban kiegészült a kiegészítő képzésben résztvevő tanulókkal. Az adatgyűjtés a tanulmányban felhasznált adatfelvételek mindegyikében a drogfogyasztással kapcsolatos kérdések megfogalmazása, valamint a kérdőívben kapott kontextusa tekintetében változatlan ESPAD standard kérdőívvel zajlott.

Eredmények: A tanulmány azon túl, hogy a különböző évfolyamok, és képzési típusok mentén jelentkező összefüggésekre fókuszálva bemutatja a 2006-os vizsgálat eredményeit, korábbi zalaegerszegi vizsgálatok adatait felhasználva megállapítja, hogy a biztosan droghasználati célú szerhasználat összesített életprevalencia értéke az elmúlt 14 évben változó ütemű, de folyamatos emelkedést mutatott.

Kulcsszavak: középiskolások vizsgálatok, drogfogyasztás prevalencia értékei, drogfogyasztás trendjei.

Abstract

Objectives: During the last 15 years regular drug epidemiological data collections were carried out in Zalaegerszeg. Due to these regular data collections outstandingly in the field of the Hungarian drug epidemiological researches there is a unique opportunity to make estimates related to the prevalence and its modifications in the secondary school aged population of the city. *Method:* The target population of the regular researches in all cases was the secondary school aged children in Zalaegerszeg, to which in 2006 a special sample of students participating in auxiliary education was added. The data collection in all cases was carried out with the relevant standard ESPAD questionnaire. *Results:* The study apart from focussing on the interrelationships among the different grades and educational regimes will present the results of the current data collection and taking into consideration the results of the previous researches arrives at the conclusion that the aggregated life time prevalence rate during the last 14 years even if with varying speed has shown an increasing tendency.

Key words: Studies in secondary school aged children, prevalence rate of drug use, trends in drug use

¹ A 2006. decemberében készült adatfelvételt, és annak feldolgozását a Zalaegerszegi Kábítószer Egyeztető Fórum és a KIÚT Drogellenes Alapítvány finanszírozta. Az adatfelvétel – Csóbor Lujza irányításával – a KIÚT Drogellenes Alapítvány és a Zalaegerszegi Drogambulancia munkatársai végezték. A kutatás szakmai felügyeletét a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet Viselkedéskutató Központja látta el.

Zalaegerszegen 1993-ban – a későbbi ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) standardokkal harmonizáló metodikával zajló első hazai vizsgálatok között² – készült először drogepidemiológiai adatfelvétel a középiskolás populációban. Ezt követően az országos ESPAD adatfelvételekhez kapcsolódón 1995-ben és 1999-ben is készültek a városban önálló (Paksi–Kó 1994, 1996, Paksi 1999), – a megfelelő évi ESPAD standardokkal megegyező (Hibell és mtsai 1997, 2000) módszereket alkalmazó – középiskolás vizsgálatok. Az alábbi tanulmányban bemutatásra kerülő, 2006/2007-es tanév első félévében készült adatfelvétellel együtt pedig, a zalaegerszegi középiskolások drogérintettségéről immár közel másfél évtizedes tendenciákat tudunk felvázolni.

A Zalaegerszegi vizsgálat sorozat – amellett, hogy a tényeken alapuló beavatkozások szemléletének érvényesítésére való törekvés tekintetében példaértékű³ – több szempontból jelentőséggel bír a magyarországi drogepidemiológiai vizsgálatok körében is. Egyrészt, az országosan felvázolhatónál hosszabb időszakra vonatkozó, egészen a rendszerváltás közvetlen közelében induló, s napjainkig tartó időbeli tendenciák tanulmányozását teszi lehetővé. Ilyen lehetőséggel Budapesten kívül (Elekes 1993, Paksi–Elekes 1993, Paksi–Elekes 2005) egyetlen város sem rendelkezik⁴ Magyarországon, és Budapest vonatkozásában is csak korlátozottan valósítható meg a másfél évtizedre kiterjedő összehasonlítás, mivel az első, 1992-es fővárosi vizsgálat (Elekes–Paksi 1993) a középiskolások 11. évfolyamára vonatkozott, míg a későbbi adatfelvételek (Paksi–Elekes 1996, 1999, 2000b, Paksi 2002, Paksi–Elekes 2003, 2005) a 9–10. évfolyamos diákok körében készültek. A Zalaegerszegi az egyetlen olyan hazai vizsgálat sorozat, amely minden adatfelvétel során a középiskolák minden évfolyamára kiterjedt. Ez azon túl, hogy másfél évtizedre kiterjedő időbeli összehasonlítás során azonos populációra vonatkozó adatokkal dolgozhatunk, – a hazai drogepidemiológiai vizsgálatok között egyedülálló módon – lehetőséget teremt a teljes középiskolás korosztályra vonatkozó prevalencia értékek, illetve az azokban bekövetkezett változások becslésére. Az alábbi tanulmányban a kutatás ezen hozadékaira koncentrálnunk.

A kutatás módszere

Minta: A 2006 novemberében készült vizsgálat célpopulációját a zalaegerszegi középiskolákban tanuló diákok teljes sokasága, azaz 9–15. évfolyamos tanulók

² Az 1992/1993-as tanévben Budapesten, valamint néhány vidéki városban, kisebb régióban (Murányi–Seres 1994, Elekes–Paksi 1993, 1994) készültek középiskolás drogepidemiológiai vizsgálatok.

³ A kutatások mindegyike a Zalaegerszegi Drogambulancia kezdeményezésére készült.

⁴ Más vidéki városokban a kilencvenes évek elején zajló adatfelvételeket – tudomásunk szerint – később nem követték ismételt, rendszeres adatgyűjtések.

képezték, összesen 7003 fő. A kutatás során a célpopulációt két alpopulációra osztottuk: az időbeli összehasonlíthatóságot biztosító 9–12. évfolyamos, illetve a kiegészítő képzésben résztvevő, 13–15. évfolyamos – a korábbi zalaegerszegi kutatásokban nem vizsgált, és drogérintettség tekintetében egyébként is alulkutatott, ugyanakkor a drogokkal való kapcsolatba kerülés életkori mintázata alapján (Paksi 2003, 2007, Paksi–Elekes 2004) a közoktatásban elérhető diákokon belül vélhetően a legnagyobb drogfogyasztási tapasztalattal rendelkező – populációra.

A normál középiskolai képzésben résztvevő, 9–12. évfolyamosok körében 2245 fős, évfolyam és iskolatípus szerint rétegzett véletlen mintát választottunk, ahol a mintavételi egységet az iskolai osztályok képezték. Az összességében 824 fős 13–15. évfolyamokon pedig, teljes körű megkérdezésre törekedtünk. A teljes mintaelemszám bruttó 3024 fő volt. Az adatfelvétel során 2492 sikeres megkérdezés történt. Ezen belül a 9–12. évfolyamos mintában összességében 86%-os minta-elérési arányt sikerült megvalósítani, azaz a trendelemzésekben felhasznált 9–12 évfolyamos nettó minta 1939 főt tartalmaz. A mintakiesések ellensúlyozására rétegekategóriák szerinti mátrixsúlyozást alkalmaztunk.

1. táblázat. A 2006-os vizsgálat bruttó és a nettó minta elemszámai, valamint az egyes cellákban alkalmazott súlyok

iskolatípus	Évfolyam								
	Bruttó minta								
	9.	10.	11.	12.	9-12. összesen	13.	14.	15.	13-15. összesen
gimnázium	199	190	155	164	708	32	-	-	32
szakközépiskola	240	245	281	255	1021	380	299	18	697
szakiskola	108	136	161	111	516	63	32	-	95
összesen	547	571	597	530	2245	475	331	18	824
Nettó minta									
gimnázium	187	172	137	137	633	29	-	-	29
szakközépiskola	217	211	253	206	887	277	167	6	450
szakiskola	96	104	132	87	419	50	24	-	74
összesen	500	487	522	430	1939	356	191	6	553
súlyok									
gimnázium	0,8760	0,9487	1,1086	1,0010	-	0,7405	-	-	-
szakközépiskola	1,0166	1,1511	0,9054	0,9963	-	0,9207	1,2016	2,0133	-
szakiskola	0,9120	0,9354	1,0460	1,1759	-	0,8456	0,8948	-	-

A trendelemzések során felhasznált korábbi vizsgálatok (Paksi–Kó 1994, 1996, Paksi 1999) 9–12. évfolyamra vonatkozó nettó mintaelemszámai, illetve a különböző előfordulási gyakoriságokhoz tartozó standard hibái az alábbi táblázatban találhatóak.

2. táblázat, A trendelemzéshez használt adatfelvételek nettó mintanagyságai, és standardhibái

Előfordulási gyakoriság	A vizsgálat éve			
	1993	1995	1999	2006
	Standard hiba 95,5%-os megbízhatósági szinten (\pm %)			
0,5	1,1	1,4	1,5	1,9
0,4	1,1	1,4	1,4	1,8
0,3	1,0	1,3	1,4	1,7
0,2	0,9	1,2	0,9	1,5
0,1	0,7	0,9	0,9	1,1
Standard hiba 68%-os megbízhatósági szinten (\pm %)				
0,5	0,6	0,7	0,7	0,9
0,4	0,5	0,7	0,7	0,9
0,3	0,5	0,7	0,7	0,9
0,2	0,4	0,6	0,5	0,8
0,1	0,3	0,4	0,4	0,6
Nettó minta elemszáma (fő)	3918	2875	2627	1939

Az adatgyűjtés eszköze: A trendelemzések alapját képező négy vizsgálatban az adatgyűjtés a drogfogyasztás prevalencia-értékeinek becslésére felhasznált kérdések megfogalmazása, valamint a kérdőívben kapott kontextusa tekintetében változatlan kérdőívvel zajlott:

Az 1993-as zalaegerszegi kutatás során az 1992-es fővárosi vizsgálattal megegyező, a drogfogyasztásra vonatkozó kérdések tekintetében a későbbi ESPAD kutatások kérdőívével szerkezetében és megfogalmazásában azonos kérdések mentén történt az adatfelvétel.

Az 1995-ös illetve a 1999-es vizsgálatok során a megfelelő évi ESPAD kérdőívek (ESPAD'95 [Hibell et al. 1997], illetve ESPAD'99 [Hibell et al. 2000]) kerültek alkalmazásra a zalaegerszegi kutatásokban is.

A legutóbbi, 2006 novemberében történt zalaegerszegi kutatás során pedig, a drogfogyasztással kapcsolatos kérdések tekintetében még változatlan kérdőívstruktúrát alkalmazó ESPAD'03 kérdőív (Hibell et al. 2004) képezte az adatgyűjtés eszközét.

Az adatfelvétel módja: Az adatfelvétel szintén az ESPAD standardoknak

megfelelően (Hibell és Andersson 2002), a korábbi vizsgálatokkal azonos módon zajlott:

- osztályos önkitöltős megkérdezéssel,
- az iskoláktól független, az adatfelvételt megelőzően külön felkészítésben részesített kérdezőbiztosok bevonásával,
- az adatfelvétel során minden szinten – iskolai, osztály és tanuló szintjén is – érvényesítve az önkéntesség és az anonimitás elvét.

A droghasználat elterjedtsége és főbb jellemzői napainkban a normál valamint a kiegészítő képzésben résztvevő zalaegerszegi diákok körében

Összesített életprevalencia-értékek

A zalaegerszegi 9–12. évfolyamos diákok egyharmada fogyasztott már életében valamilyen visszaélésre alkalmas szert. Ezen belül a válaszolók 21,4%-a használt orvosi rendelvény nélkül és/vagy alkohollal kombinálva valamilyen visszaélésre alkalmas gyógyszerert. A visszaélésszerű gyógyszerhasználók háromötöde egyúttal használt valamilyen szert biztosan droghasználati céllal is, így azok aránya, akik visszaélésszerű gyógyszerhasználattal próbálkoztak, de emellett nem használtak olyan szert, ami csak biztosan droghasználati céllal fogyasztható 8,7%. A válaszolók másik egynegyede fogyasztott már életében tiltott szert és/vagy legálisan hozzáférhető, de csak biztosan droghasználati céllal használható szert⁵, ezen belül döntő többségük (a droghasználók 92,2%-a), a válaszolók 22,6%-a tiltott szert.

A 13–15. évfolyamos diákok közel fele használt már valamilyen visszaélésre alkalmas szert. A kiegészítő képzésben résztvevő diákok között – a kizárólag visszaélésszerű gyógyszerhasználattal próbálkozók arányát kivéve – minden szerhasználó magatartás életprevalencia értéke szignifikánsan ($p < 0,5$) magasabb, s a tiltott, illetve a biztosan droghasználati céllal használható szereket valaha kipróbáló diákok aránya több mint 10 százalékponttal nagyobb.

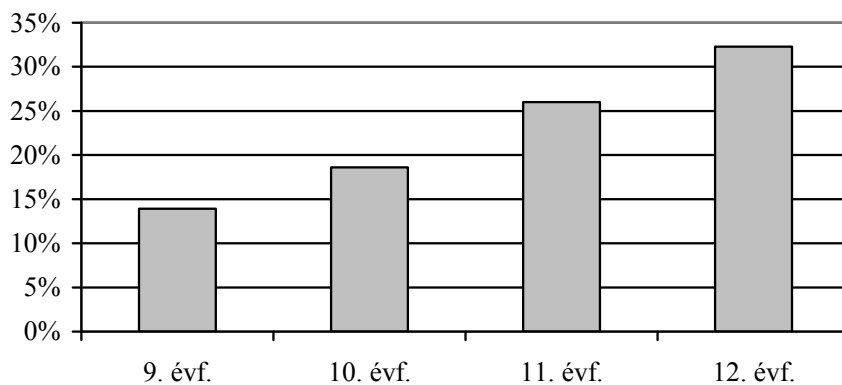
⁵ Tiltott drogok közé az alábbiakat soroltuk: marihuána/hasis, LSD, ecstasy, amfetaminok, crack, kokain, heroin, egyéb opiátok, mágikus gomba, GHB. A „biztosan droghasználati célú szerfogyasztás” kategória a tiltott szereken túlmenően az inhaláns használatot, valamint a patronozást/lufizást is magában foglalja.

3. táblázat. A különböző szerhasználó magatartások életprevalencia értékei (%) (Zalaegerszegen, a 9–12. valamint a 13–15. évfolyamos válaszolók százalékában, 2006-ban)

	9–12. évfolyam	13–15. évfolyam
tiltottdrog fogyasztás marihuána/hasis nélkül	11,4	16,6
tiltottdrog fogyasztás	22,6	33,0
biztosan droghasználati célú szerfogyasztás	24,5	35,7
visszaélészerű gyógyszerhasználat	21,4	25,7
visszaélészerű gyógyszerhasználat biztosan droghasználati célú szerfogyasztás nélkül	8,7	10,0
Tiltott vagy legális szerhasználat együttesen	33,3	45,8

A képzéstípushoz hasonlóan szignifikáns ($p < 0,001$) különbségek mutatkoznak a normál képzésen belül is a különböző évfolyamon tanuló diákok körében. A magasabb évfolyamok felé haladva a tiltott drogok életprevalencia értéke növekszik, és a 12 évfolyamra hibahatáron belül megközelíti a kiegészítő képzésben résztvevők átlagos értékét.

1. ábra: A tiltott drogok életprevalencia értékei évfolyam szerint (%) (Zalaegerszegen, a válaszolók százalékában, 2006-ban)

$p < 0,001$

Szerstruktúra

Szerenként vizsgálva az életprevalencia értékeket, azt tapasztaljuk, hogy a szerstruktúrában jelentősebb szerepet kapó drogok esetében 13–15. évfolyamos diákok érintettsége – szignifikánsan, vagy tendenciájában, de – rendre meghaladja a 9–12. évfolyamosokét (2. ábra). Ugyanakkor, a normál- és a kiegészítő képzésben résztvevők körében a szerek – életprevalencia értékek alapján képzett – priori-

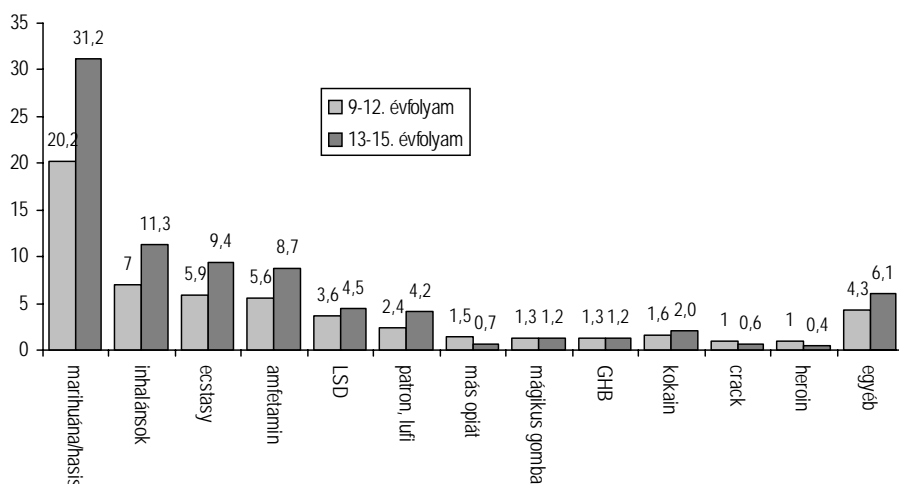
tási sorrendje megegyezik, és a valamilyen szert biztosan droghasználati céllal valaha kipróbáló diákok körében a szerstruktúra első prioritási tartományában elhelyezkedő drogok az elterjedtsége is hasonló a két populációban:

A nemzetközi tapasztalatokhoz (pl. Hibell és mtsai 2000, 2004, Currie és mtsai 2004, Johnston és mtsai 1999, 2004), és a hazai országos vizsgálatok szerstruktúrára vonatkozó eredményeihez hasonlóan (pl. Elekes–Paksi 2000, 2003, Aszmann 2003) a zalaegerszegi diákok között is kiemelkedik a kannabisz-származékok elterjedtsége. A valamilyen szert biztosan droghasználati céllal valaha kipróbáló – 9–12. illetve 13–15. évfolyamos – diákok több mint 80%-a használt már marihuánát vagy hasist (is) eddigi élete során.

A következők, legtöbbször által kipróbált, biztosan droghasználati céllal fogyasztott szerek az inhalánsok, az ecstasy, illetve az amfetaminok. Ezeket a szereket a tiltott drogokat és/vagy inhalánsokat valaha kipróbáló diákok közül legalább minden ötödik használta már életében.

Viszonylag nagyobb szerepet kap még az LSD, és a patron/lufi használat, melyeket legalább minden tizedik drogérintett diák kipróbált már.

2. ábra. Szerenkénti életprevalencia értékek (%) (Zalaegerszegen, a 9–12. valamint a 13–15. évfolyamos válaszolók százalékában, 2006-ban)

Rövidebb idejű prevalenciaértékek

A valamilyen visszaélésre alkalmas szert valaha fogyasztók közül azok körében a legnagyobb a közelmúltbeli (éves prevalencia) illetve aktuális (havi prevalencia) használat előfordulása, akik a marihuánán/hasison kívül valamilyen más tiltott drogot is fogyasztottak.

A 9–12. évfolyamos diákok körében az életük során valamikor nem csak marihuánát/hasist használók közel háromnegyede az elmúlt évben, több mint egyharmaduk pedig az elmúlt hónapban (is) fogyasztott valamilyen egyéb drogot (nem marihuánát). A tiltott drogokat, illetve a biztosan droghasználati céllal valamilyen szert valaha kipróbáló diákok között a közelmúltbeli és az aktuális használat előfordulása gyakorlatilag megegyezik: mintegy háromötödük-kétharmaduk a kérdezést megelőző évben, s minden harmadik használó a kérdezést megelőző hónapban is fogyasztott valamilyen tiltott drogot, vagy biztosan droghasználati céllal fogyasztható szert. A 9–12. évfolyamos populáció egészére értelmezve ez azt jelenti, hogy a diákok közül átlagban kb. minden hetedik használt a kérdezést megelőző évben (is), és minden tizenkettedik–tizenharmadik az előző hónapban (is) valamilyen drogot biztosan droghasználati céllal; többségükben tiltott-, s valamivel több mint fele részben a marihuánán kívül más drogot (is) (lásd 4. táblázat).

A visszaélészerű gyógyszerhasználat esetében a rövidebb idejű prevalenciák felé haladva nagyobb mértékben csökken a fogyasztók aránya. A normál középiskolai képzésben résztvevők körében a valaha fogyasztók közel fele az előző évben, és egyötöde az előző hónapban (is) használt valamilyen visszaélésre alkalmas gyógyszer orvosi rendelvény nélkül, vagy alkohollal kombinálva. Azaz megközelítőleg minden tizedik 9–12. évfolyamos válaszoló esetében fordult elő visszaélészerű gyógyszerhasználat a kérdezést megelőző évben, és minden huszadik–huszonötödiknél az előző hónapban (is) (lásd 4. táblázat).

A 13–15. évfolyamosok esetében tapasztalt szignifikánsan magasabb életprevalencia értékek ellenére, a rövidebb idejű populációs prevalenciaértékek vonatkozásában nem mutatkozik szignifikáns különbség a normál képzésben résztvevő diákokhoz képest (minden esetben $p > 0,1$). Ez azt is jelenti, a kiegészítő képzésben a valaha fogyasztók körében valamennyi szercsoport esetében kisebb arányban jellemző a közelmúltbeli illetve az aktuális használat.

A normál illetve a kiegészítő képzésben résztvevők különböző időtartamra vonatkozó prevalencia-értékeiben megjelenő tendenciák arra is utalnak, hogy vizsgált a korosztályokban a közelmúltbeli fogyasztás előfordulása kevésbé a rendszeres fogyasztás indikátora, inkább annak a következménye, hogy ez az életkor a próbálkozás időszaka, ami viszont – mint ahogy a fiatal felnőtt népességben felrajzolható kumulált fogyasztási rátákban is megmutatkozik (Paksi–Elekes 2004) – a 18 évesnél idősebb korosztályban már kevésbé jellemző.

4. táblázat. A különböző szerhasználó magatartások rövidebb időszakokra vonatkozó összevont prevalencia-értékei (Zalaegerszegen, a 9–12. valamint a 13–15. évfolyamos válaszolók, valamint a valaha fogyasztók százalékában, 2006-ban)

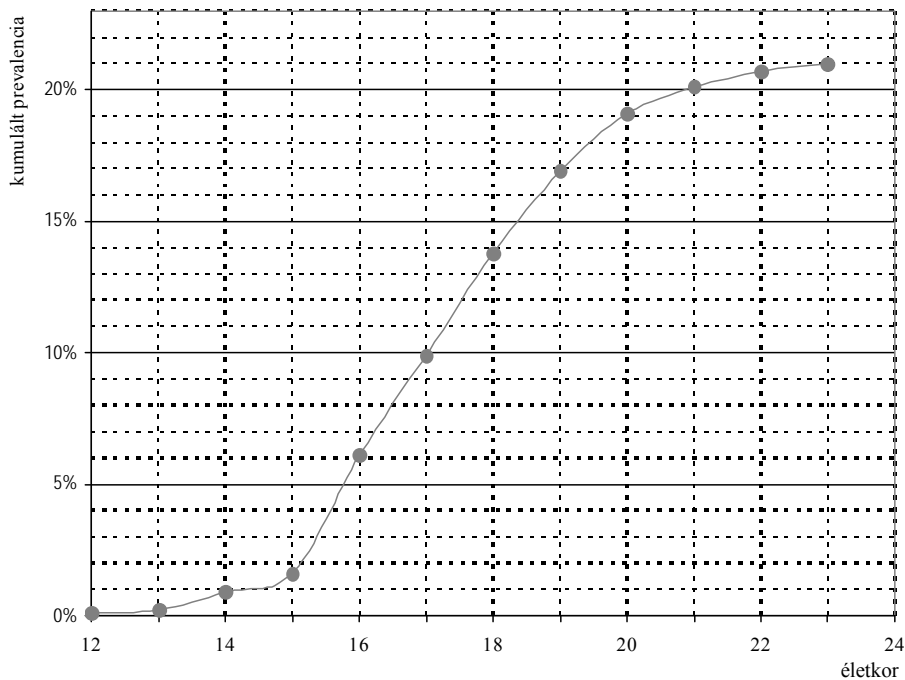
szerfogyasztó magatartások	A válaszolók százalékában		A valaha próbálók százalékában	
	9–12. évfolyam	13–15. évfolyam	9–12. évfolyam	13–15. évfolyam
tilott drogfogyasztás marihuána/hasis nélkül				
Életében használt	11,4	16,6	-	-
Az előző 12 hónapban használt	8,3	10,6	72,8	63,9
Az elmúlt 30 napban használt	4,1	5,8	36,0	34,9
tiltott drogfogyasztás				
Életében használt	22,6	33,0	-	-
Az előző 12 hónapban használt	13,9	15,8	61,5	47,9
Az elmúlt 30 napban használt	7,9	8,6	35,0	26,1
biztosan droghasználati célú fogyasztás				
Életében használt	24,5	35,7	-	-
Az előző 12 hónapban használt	14,7	16,5	61,1	46,4
Az elmúlt 30 napban használt	8,5	9,3	35,4	26,6
visszaélősszerű gyógyszerhasználat (teljes érték)				
Életében használt	21,4	25,7	-	-
Az előző 12 hónapban használt	10,6	9,2	48,1	35,7
Az elmúlt 30 napban használt	4,4	3,4	20,2	13,1

A drogokkal való kapcsolatba kerülés kockázata a középiskolás évek alatt

Az első droghasználat életkora alapján felrajzolható kumulált fogyasztási ráták alapján egyrészt azt mondhatjuk, hogy a biztosan droghasználati célú szerfogyasztás kockázata – ugyan kis mértékben, de – már 11 évesen, vagy annál fiatalabb életkorban megjelent a zalaegerszegi diákok körében, és ezt követően – a vizsgált 11–15 éves életkori periódusban – korévről-korévre növekedett kockázat. Ezen általánosan érvényes tendencia mellett azt is láthatjuk, hogy a 9–12. évfolyamos diákok körében a fiatalabb, 15 év alatti életkorok nagyobb kockázatot jelentettek, mint a kiegészítő képzésben résztvevők esetében.

A jelenleg 9–12. évfolyamon tanuló diákok 0,7%-a próbált ki 11 éves koráig valamilyen szert biztosan droghasználati céllal. 11–12 éves kora között ugyanennyien jutottak túl az első drog használaton, majd 15 éves korig korévről-korévre emelkedik a drogokkal való kapcsolatba kerülés kockázata: 13 évesen 2,3%, 14

3. ábra. A tiltott drogfogyasztás kumulált prevalenciaértéke a különböző életkorokban, a 18–24 éves korosztályban, országosan⁶

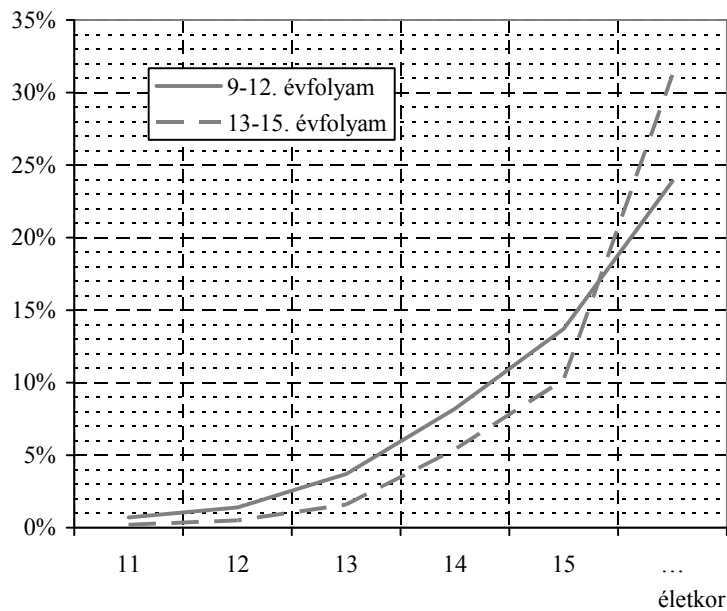
Forrás: Paksi-Elekes 2004

évesen 4,5%, 15 évesen 5,5%. Ezt követően pedig, az adott korévet betöltött diákok további 10%-a került kapcsolatba drogokkal.

A kiegészítő képzésben résztvevő diákok kockázati görbéjének meredeksége 13 éves kort követően ugyan megközelítette a mai 9–12. évfolyamosokét, azonban láthatjuk, hogy esetükben inkább 15 éves kort követően volt jellemzőbb a drogok kipróbálása (ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyes korévekben megjelenő kockázat is növekedne 15 éves kor után, de erre vonatkozó adatokat a vizsgálatból nem ismerünk).

⁶ Az első droghasználat éve alapján becsülhetjük a különböző korévekben a drogokkal való kapcsolatba kerülés kockázatát. Az ábra az első droghasználat évére vonatkozó gyakorisági adatok kumulált értékeit ábrázolja. A görbe meredeksége mutatja a drogokkal való kapcsolatba kerülés, azaz az életprevalencia-érték növekedésének kockázatát a különböző életkorokban.

4. ábra. A drogkipróbálás kockázatának alakulása⁷
(Zalaegerszegen, a 9–12. évfolyamos válaszolók százalékában, 2006-ban)

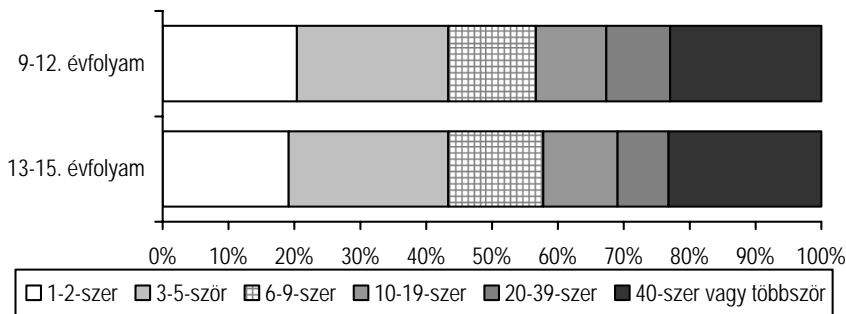
A fogyasztás gyakorisága

A valaha valamilyen szert biztosan droghasználati céllal fogyasztó zalaegerszegi középiskolások egyötöde életében mindössze 1–2 alkalommal használt valamilyen drogot, további 35–40%-uk ennél ugyan többször, de kevesebb, mint 10 alkalommal. A valaha fogyasztók több mint 40%-a azonban életében már legalább tízszer, s minden negyedik-ötödik fogyasztó pedig, már negyvenszer vagy annál többször használta a tiltott vagy legális drogok valamelyikét, biztosan droghasználati céllal.⁸ A 9–12. évfolyamos és a 13–15. évfolyamos diákok között e tekintetben nem mutatkozik eltérés ($p > 0,1$).

⁷ A grafikon az adott kockázati életkort már elért válaszolók arányában kifejezett tiltottdrogfogyasztás kumulált prevalenciaértékét ábrázolja. A görbe meredeksége a drogokkal való kapcsolatba kerülés kockázatát mutatja különböző életkorokban.

⁸ Ez szintén azt erősíti, hogy a két populáció között a rövidebb idejű prevalenciák tekintetében jelentkező eltérés nem a fogyasztási gyakoriság eltéréseit jelenti meg.

5. ábra. A biztosan droghasználati céllal használt szerek fogyasztási gyakorisága (a drogokat valaha kipróbálók százalékában, 2006, Zalaegerszeg)

Az évfolyam és a droghasználat jellemzői közötti kapcsolat

Mint azt a fentiekben láthattuk, a magasabb évfolyamokon tanulók esetében a drogérintettség kedvezőtlen irányba mutató sajátosságai csak az életprevalencia értékek vonatkozásában jelentkeznek.

A tiltott drogok kipróbálásának becslésére az életkor és képzés típus (dichotom változó: kiegészítő képzésben vesz részt, vagy sem) magyarázó változókból felállított logisztikus regressziós modell (5. táblázat) azt mutatja, hogy amennyiben a képzés típusát kontroll alatt tartjuk, az életkor előrehaladtával szignifikánsan ($p < 0,001$), évről évre 1,4-szeresére nő a drogérintettség esélye. Ugyanakkor kiegészítő képzésben való részvétel parciális esélyhányadosa kisebb egynél, azaz a kor hatásának kontroll alatt tartásával a kiegészítő képzésben résztvevők drogérintettségének esélye szignifikánsan ($p = 0,010$) kisebb, mint a normál képzésben résztvevőké. A kiegészítő képzésben résztvevő, 13–15. évfolyamon tanuló diákok körében tapasztalt magasabb életprevalencia érték tehát nem azzal magyarázható, hogy a kiegészítő képzésben való részvétel növeli a drogérintettség kockázatát, hanem az életkori hatás folyománya.

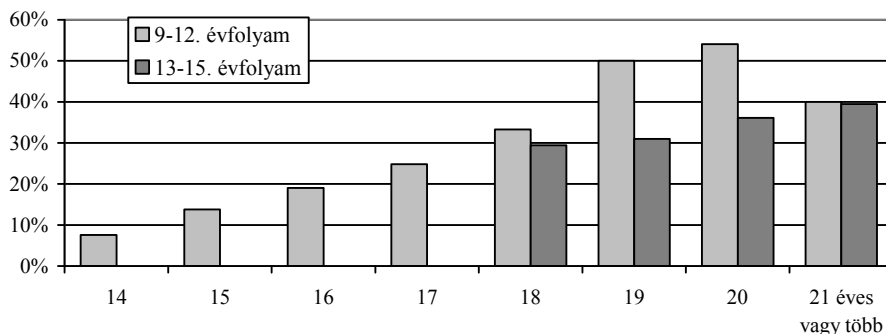
5. táblázat. Az életkor és a képzéstípus hatásának vizsgálatára felállított logisztikus regressziós modell egyenlete (függő változó: tiltott drogok kipróbálása)

változók	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Életkor	0,337	0,033	103,820	1	0,000	1,400
Képzés típus*	-0,425	0,164	6,711	1	0,010	0,654
Constant	-6,833	0,558	150,064	1	0,000	0,001

* 0 – normál képzésben vesz részt; 1 – kiegészítő képzésben vesz részt

Ezt az összefüggést láthatjuk – leíró statisztikai szemszögből – az alábbi (6.) ábrán is.

6. ábra. A tiltott drogok életprevalencia értékei életkor szerint a 9–12. ill. a 13–15. évfolyamos körében (%) (Zalaegerszegeen, a válaszolók százalékában, 2006-ban)

A normál képzésben résztvevők esetében ($p < 0,001$); a kiegészítő képzésben résztvevők esetében $p > 0,1$,

A normál képzésben résztvevő diákok körében a tiltott drogok életprevalencia értéke tekintetében a magasabb évfolyamok felé haladva megfigyelhető növekvő tendencia (lásd 1. ábra) szintén kizárólag életkori hatásnak tudható be, amennyiben az életkor hatását kontroll alatt tartjuk, az évfolyam hatása nem szignifikáns.

6. táblázat. Az életkor és az évfolyam hatásának vizsgálatára felállított logisztikus regressziós modell egyenlete (függő változó: tiltott drogok kipróbálása)

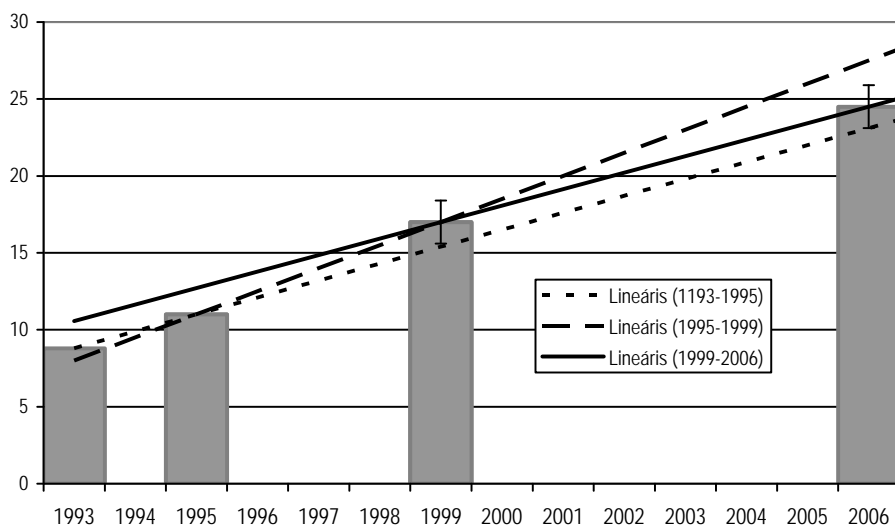
változók	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Életkor	0,391	0,056	48,306	1	0,000	1,479
Évfolyam (9-12)	-0,062	0,081	0,581	1	0,446	0,940
Constant	-7,093	0,643	121,571	1	0,000	0,001

A biztosan droghasználati célú fogyasztásban jelentkező trendek

A zalaegerszegi 9–12. évfolyamos diákok körében a biztosan droghasználati célú szerhasználat összesített életprevalencia értéke 1993 és 2006 között közel megháromszorozódott, azaz az 1993-as 8,8%-os értékhez képest 15,7 százalékponttal növekedett. A kilencvenes évek első felében a növekedés intenzitása mérsékeltebb volt, mint amit a kilencvenes évek második felében tapasztalhattunk. 1993 és 1995 között évente átlagosan 1,1 százalékponttal növekedett drogokat kipróbáló

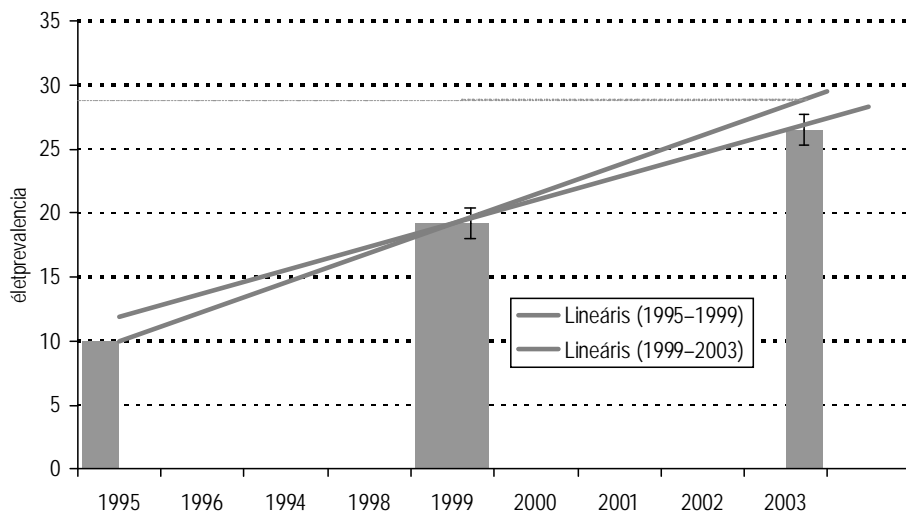
diákok aránya, az évtized második felében pedig, ennek közel másfélszeresére – 1,5 százalékpontonra – emelkedett az éves növekedési ütem. 1999 és 2006 között a növekedés – az előző periódushoz képest – mérsékeltebben folytatódott: ebben az időszakban az életprevalencia átlagos éves növekedési üteme mintegy 70%-a volt annak, amit az 1995–1999 közötti periódusban tapasztaltunk, és gyakorlatilag megegyezett a kilencvenes évek első felében jellemzővel. A jelenlegi kutatásban mért életprevalencia-érték szignifikánsan (mintegy 3 százalékponttal) alacsonyabb annál, mint ha a kilencvenes évek második felében jellemző trend egyenesen folytatódott volna.

7. ábra. A biztosan droghasználati célú szerfogyasztás életprevalencia értékének alakulása a 9–12. évfolyamos középiskolások körében 1993 és 2006 között Zalaegerszegen (az egyes adatfelvételek között időszakok lineáris – a nem saját időszakokra extrapolált – trendvonalainak feltüntetésével) (%)

Az országos vizsgálatok által lefedett 1995–2003 közötti időszakban a biztosan droghasználati célú szerhasználat életprevalencia-értéke a középiskolás populációban összességében mintegy két és félszeresére növekedett. Ez úgy következett be, hogy 1995–1999 közötti időszakban a fogyasztók aránya 10%-ról 19,2%-ra, tehát 9,2 százalékponttal növekedett, azaz közel megduplázódott, majd 1999 és 2003 között a korábbi növekedés mindegy 80%-át, 7,3 százalékpontos emelkedést mértünk. (Elekes–Paksi 1996, 2000a, 2003, Paksi 2003b)

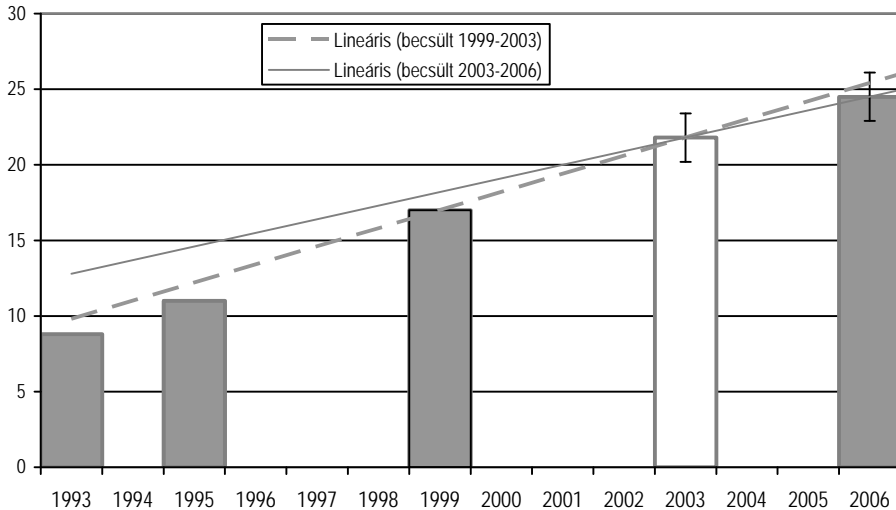
8. ábra. A biztosan droghasználati célú szerfogyasztás összesített életprevalenciáértékének alakulása országosan 1995–1999, valamint 1999–2003 között, a két időszak lineáris – a nem saját időszakokra extrapolált – trendvonalainak feltüntetésével (10. évfolyamos középiskolások körében) (%)

Forrás: Elekes–Paksi 2003

Tételezzük fel, hogy az 1999 és 2003 közötti időszakban a zalaegerszegi középiskolások drogérintettsége tendenciájában leképezte az országos változásokat, azaz az 1999 és 2003 közötti periódusban Zalaegerszegen a korábbi, 1995 és 1999 közötti 1,5 százalékpontos növekedési ütem 80%-a, azaz 1,2 százalékpontos éves növekedés volt jellemző. Az ezzel a növekedési ütemmel 2003-ra becsült értékhez képest a 2006-ban mért érték kétharmados biztonsággal ténylegesen egy mérsékeltebb növekedési ütemet jelezhet, de amennyiben állításunkat 95%-os, biztonsággal kívánjuk megfogalmazni, akkor nem zárhatjuk ki azt sem, hogy az 1999 és 2003 közötti tendencia tovább folytatódott. Ezt láthatjuk a 9. ábrán, ahol az 1999–2003 közötti időszakra felrajzolt becsült trendvonal a 2006-ban mért érték konfidencia intervallumának a határán található.

9. ábra. A biztosan droghasználati célú szerfogyasztás életprevalencia értékének alakulása a 9–12. évfolyamos középiskolások körében 1993 és 2006 között Zalaegerszegen (a 2003-ra becsült prevalencia érték⁹ és az 1999–2003 közötti időszakra felrajzolható – a nem saját időszakokra extrapolált – lineáris trendvonal feltüntetésével) (%)

A zalaegerszegi 9–12. évfolyamos középiskolások körében tiltott drogok elterjedtségének az elmúlt 13 évben mutatózó változó ütemű, de folyamatos emelkedése mellett a visszaélészerű gyógyszerhasználat életprevalencia értéke némi ingadozást mutatott. A kilencvenes évek közepén mért alacsonyabb rátát követően az évtized elején és végén hasonló arányokat tapasztaltunk: minden hatodik diák próbálta ki ezeket a szereket. Ezt követően pedig évente átlagosan 0,7–0,8 százalékpontos növekedés mutatkozott.

A tiltott és legálisan hozzáférhető szerek együttes életprevalencia értéke a kilencvenes évek első felében szintén csökkent, mindazonáltal a teljes évtizedet tekintve a visszaélésre alkalmas szerek használatának elterjedtsége – az évtized közepén jellemző visszaeséstől eltekintve – összességében növekedett. Míg 1993-ban minden ötödik, az ezredfordulón minden negyedik, ma pedig már minden harmadik zalaegerszegi középiskolás próbálkozik valamilyen tiltott vagy legális visszaélésre alkalmas szerrel.

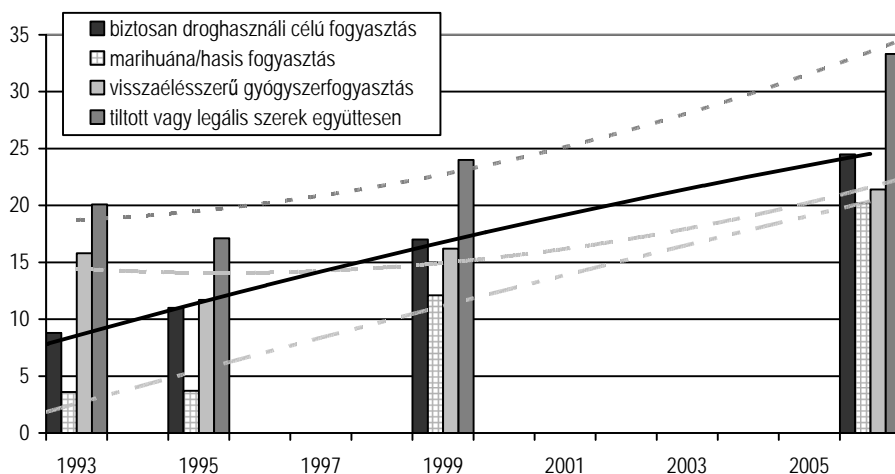
⁹ A világos oszlop az országos trendek alapján becsült értéket jelöli.

7. táblázat. Különböző szerhasználó magatartások életprevalencia értékei a zalaegerszegi 9–12. évfolyamos középiskolások körében 1993-ban, 1995-ben, 1999-ben és 2006-ban (%)

	1993	1995	1999	2006
Marihuána/hasis	3,6	3,7	12,1	20,2
Biztosan droghasználati célú fogyasztás (%)	8,8	11,0	17,0	24,5
Visszaélészerű gyógyszerfogyasztás (%)	15,8	11,7	16,2	21,4
Visszaélészerű gyógyszerfogyasztás biztosan droghasználati célú fogyasztás nélkül (%)	12,1	7,1	7,0	10,0
Tiltott és legális visszaélésre alkalmas szerek összesen (%)	20,1	17,1	24,0	33,3
N (fő)	3918	2875	2627	2245

Az összesített fogyasztási ráta trendjét a zalaegerszegi középiskolások körében az elmúlt 13 évben – az 1995-ös csökkenés kivételével, ahol a visszaélészerű gyógyszerfogyasztás korábbinál alacsonyabb életprevalencia értéke valamelyest érezte hatását – elsősorban a biztosan droghasználati célú fogyasztás alakulása határozta meg (azoknak a tanulónak az aránya, akik csak visszaélészerű gyógyszerfogyasztással próbálkoztak, de emellett nem használtak tiltott drogokat, vagy inhalánst, – a tiltott vagy legális szerhasználat növekvő trendje mellett – viszonylag keskeny sávban – 7-12%-os érték között – mozgott az elmúlt másfél évtizedben). A biztosan droghasználati szerfogyasztás életprevalencia értékét pedig, egyre inkább a marihuána/hasis életprevalencia értéke dominálja.

10. ábra. Életprevalencia értékek a zalaegerszegi 9–12. évfolyamos középiskolások körében 1993-ban, 1995-ben, 1999-ben és 2006-ban (%)

Felhasznált irodalom

- Aszmann, A. (Szerk.) (2003): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása*. Nemzeti Jelentés. OGYEI, Budapest.
- Currie, C. – Roberts, C. – Morgan, A. – Smith, R. – Settertobulte, W. – Samdal, O. – Rasmussen, V.B. (Eds.) (2004): *Young People's Health in Context: international report from the HBSC 2001/02 survey*. WHO Policy Series: Health policy for children and adolescents Issue 4, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.
- Elekes Zs. (1993): *Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében*. OAI, Budapest
- Elekes Zs. – Paksi B. (1993): Budapesti középiskolások drogfogyasztása. *Protestáns Szemle*. 4.
- Elekes Zs. – Paksi B. (1994): Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához. In.: Münnich I., Moksony F. (Szerk.) *Devianciák Magyarországon*. Közélet Kiadó, Budapest. 308–322.
- Elekes Zs. – Paksi B. (1996): *A magyarországi középiskolások alkohol és drogfogyasztása*. ESPAD The European School Survey Project on Alcohol and Drugs 1995. Budapest Népjóléti Minisztérium.
- Elekes Zs. – Paksi B. (1999): A fiatalok szenvedélyei?! Alkohol- és drogfogyasztás, valamint dohányzás a budapesti középiskolások körében 1999-ben. *Századvég*, 2: 53–73.
- Elekes Zs. – Paksi B. (2000a): *Drogok és fiatalok. Középiskolások droghasználata, alkoholfogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon*. Ifjúsági és Sportminisztérium, Budapest.
- Elekes Zs. – Paksi B. (2000b): Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években. In. Ritter I. (Szerk.) *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről 2000*. ISMertető 12. Budapest, ISM, 105–129.
- Elekes, Zs. – Paksi, B. (2003): *The ESPAD 2003 Country Report – Hungary*. Kézirat.
- Hibell, B. – Andersson, B. – Bjarnasson, T. – Kokkevi, A. – Morgan, M. – Narusk A. (1997): *The 1995 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. CAN, Stockholm, Sweden.
- Hibell, B. – Andersson, B. – Ahlström, S. – Balakireva, O. – Bjarnasson, T. – Kokkevi, A. – Morgan M. (2000): *The 1999 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. CAN, Stockholm, Sweden.
- Hibell, B. – Andersson, B. (2002): *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Project Plan*. Final version. Stockholm, Sweden.
- Hibell, B. – Andersson, B. – Bjarnasson T. – Ahlström S. – Balakireva O. – Kokkevi A. – Morgan M. (2004): *The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. CAN. Stockholm. Sweden.
- Johnston, L. – Bachman, P. – O'Malley, J. (1999): *Monitoring the future*. Ann Arbor, Institute for Social Research.
- Johnston, L. – Bachman, P. – O'Malley, J. – Schulenberg, J. (2004). *Monitoring the Future: National Results on Adolescent Drug Use: Overview of Key Findings 2003*. National Institute on Drug Abuse, U.S. Department of Health and Human Services. NIH Publication No. 04-5506.

- Murányi I. – Seres I. (1994) *A lebegéshez nem kell pótszer. Drogfogyasztás a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei középiskolások körében.* Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai Intézet, Nyíregyháza.
- Paksi B. – Kó J. (1994): *A drogfogyasztás elterjedtsége és a beavatkozás lehetőségei Zalaegerszegen.* Kutatási beszámoló. Kézirat.
- Paksi B. – Kó J. (1996): *A drogfogyasztás elterjedtsége Nagykanizsán.* Kutatási beszámoló. Kézirat.
- Paksi B. (1999): *A zalaegerszegi középiskolások drogfogyasztása.* Kutatási beszámoló. Kézirat.
- Paksi B. (2002): A drogfogyasztás prevalenciaértékei, mintázata, tendenciái. In: Ritter I. (Szerk.) *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről.* GYISM. Budapest, 105–128.
- Paksi B. (2003): *Drogok és felnőttek. A tizennyolc év feletti lakosság drogfogyasztása és droggal kapcsolatos gondolkodása az ezredfordulón, Magyarországon.* Szakmai forrás sorozat. 4. L'Harmattan. Budapest.
- Paksi B.(2003b): A drogfogyasztás prevalenciaértékei, mintázata, tendenciái. In: Ritter I. (Szerk.) *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről.* GYISM. Budapest, 53–72.
- Paksi B. – Elekes Zs. (2003): A középiskolások drogfogyasztása 2003-ban Budapesten. Helyzetkép és tendenciák. *Addiktológia*, 3–4: 275–305.
- Paksi B. – Elekes Zs. (2004): *A felnőtt lakosság droghasználata – különös tekintettel a nagyvárosi fiatal felnőttekre.* Magyar Addiktológiai Társaság V. Országos Kongresszusa. Balatonfüred, 2004. október 21–23.
- Paksi B. – Elekes Zs. (2005): *A 9–10. évfolyamos középiskolások drogfogyasztása Budapesten 2005-ben.* Kutatási beszámoló. Kézirat
- Paksi B.(2007): A magyar társadalom drogérintettsége. In: Demetrovics Zs. (szerk): *Az addiktológia alapjai I.* Eötvös Kiadó, Budapest, (256–294)